

YENİ KRİZLER ÇAĞI, ÇALIŞMANIN İFLASI VE PREKARYA

The are of New Crises, the Bankruptcy of Work and Prekary

Cem ÖZKURT*

Makale Geliş Tarihi: 10.08.2018

Makale Kabul Tarihi: 03.09.2018

Özet: Batı modernliği üç asra yakın tarihsel sürecinde bilimsel/teknik bilgi, sermaye ve siyasal yönetimin birbirlerinden ayrımlanabilen dönüştürme kapasitelerini bir potada eriterek sanayi kapitalizmini inşa etmeyi başarmıştı. Bu büyük dönüşüm, sadece Ada ve Kıta Avrupası'nda değil, tüm dünyada tarihsel boyutlu ve makro düzeyli değişimler gerçekleştirdi. Sanayi kapitalizminin dönüşüm gücü, merkez ülkelerde (özellikle İngiltere ve Fransa) uzun erimde, geniş kitlelere avantajlar sağladığı gibi, özellikle sosyal hizmetler alanında gerçekleştirilen olumlu girişimlerle gündelik yaşantıyı da pozitif yönde etkiledi. Refah devleti, ulus-devlet nosyonu, geniş toplumsal kesimlere “ yurttaşlığı“ yeni bir modern aidiyet türü ve seküler bağlılık aktı olarak sundu. Devasa üretim bantlarında proleter statüsü kazanan kitleler, sağlık hizmetlerinden yararlanmaya, küçük ölçekli tüketim süreçlerine katılmaya ve mülkiyet edinme girişimlerinde bulunmaya başlayarak, gündelik pratiklerde standartlarını yükseltmeye yönelik eğilimler sergilediler. Ancak 20. yüzyıl, refah devleti efsanesinin çöküşe geçtiği bir dönem olarak öne çıktı. Özellikle 1970 sonrası dönem, Batı kapitalizminin göreceli daralma sürecinin başlangıcı ve üretim toplumundan tüketim toplumuna geçişin kritik dönemeci olarak genel kabul gördü. Bu makale, Batı kapitalizmi içerisinde post-fordist dönem olarak tanımlanan 1970 sonrası süreçte, esnek üretim modellerinin çalışma etiğinde yarattığı yıkıcı etkileri ve yeni bir eğreti sınıf olarak betimlenen “ prekarya “ gerçekliğini, Marx, Weber gibi klasik kuramcılarının yaklaşımlarında betimlenen modernliğin ve sanayi kapitalizminin biçimlendirdiği maddi ve toplumsal yapılaşmayla; Giddens, Bauman ve Harvey gibi çağdaş toplum bilimcilerinin geç modernliğe ilişkin kuramları ve kavramsal çerçeveleriyle tartışmayı amaç edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Refah Devleti, Çalışma, Prekarya

Abstract: Western modernism has succeeded in building industrial capitalism by dissolving the convertive capacities of scientific/technical knowledge, capital and political administration, which can be distinguished from one another in three recent historical periods. This great transformation has made not only the island and continental Europe, but also the historical and macro-level changes throughout the world. The

* Doktor Öğretim Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, cemozkurt@bayburt.edu.tr

transformation power of industrial capitalism, in the central countries (especially England and France) has advantages in the long term, broader masses, as well as the positive initiatives carried out in the field of social services. The welfare state has introduced a new kind of modern identity and secular commitment as “ citizenship “ to the broader social segments with the notion of nation-state. The masses that gained proletarian status on massive production lines exhibited trends in increasing their standarts in everyday practice , begining to take advantage of healt services participate in small-scale consumption processes and take ownership initiatives. However, the twentieth century came to the fore as a period when the welfare state legacy collapsed. Especially after the 1970s, the beginning of the relative narrowing process of Western capitalism and the transition from the production society to the consumer society were generally regarded as critical periodicals. This article aims to discuss the destructive affects created by the flexible production models in the post-period, defined as the post-fordist period in western capitalism, and the reality of “ prekarya “ which is described as a new makeshift class, in the approaches of classical theorists such as Marx, Weber, it is aimed to discuss the material and social structure shaped by modernity and industrial capitalism and the theories and conceptual frameworks of contemporary sociologists such as Giddens, Bauman and Harvey with regard to late modernity.

Key Words: Welfare State, Working, Prekary

Giriş

Batı modernliğine büyük dönüşüm kimliğini veren üç eksen; aydınlanma, ulus-devlet ve sanayi kapitalizmi, farklı bağlamlara gönderme yapan etki alanlarıyla tarihsel ölçekli ve makro düzeyli bir yapısal dönüşüm gerçekleştirmiştir. Aydınlanma, dine ve inanca dayalı evren tasarımını yerinden ederek, dinin toplumsal ve bireysel/duygusal düzeyde teselli verdiği insan karmaşalarını açıklama yetkisini ulusa bırakmıştı (Anderson, 2014: 25). İnanç ve itikatla örülmüş geleneksel düşünme biçimleri ve pratikleri önemsizleştiği gibi aydınlanmanın bizzat kendisi, dünyevileşmiş bir dine dönüşmüş ve bu dinde tanrının yerini akıl, ilahi takdirin yerini de tarih almıştı (Wagner, 1996: 34). Wallerstein’in betimlemesiyle, aydınlanmanın mottosu son derece teleolojiktir ve değişimin sonsuzluğuna vurgu yapmaktadır: “ barbarlıktan medeniyete, hayvansal davranıştan tanrısal davranışa, cehaletten bilgelige “ (Wallerstein, 2012: 136).

Aydınlanma nosyonunun yönetim yapılanması modern İdari güç ise bilgi depolama ve kontrolüyle ulus-devletin oluşumuyla ilgili kaynakların yoğunlaşmasına aracılık etmiştir (Giddens, 2008: 240). Modern devlet, hem kendi hem de rakiplerinin kapasitesini bilmek için siyasi istatistik ve aritmetiği kullanmıştır (Foucault, 2014: 47). Ulus-devletin gelişimiyle birlikte merkezileşme belirgin biçimde yerel toplulukları dağıtmış, gözetim mekanizmalarıyla merkezin kontrolünü artırmıştır (Giddens, 2011: 65,66). Modern idari mekanizmanın ve bürokratik yapılanmanın gücü, kurumsallıkları hızla inşa edebilme ve işlev kazandırma kapasitesinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, modernliğin dinamizmi, kurumsal refleksiviteyle yani bilginin toplumsal yaşamın organizasyonunda ve dönüştürülmesinde kurucu unsur olarak işlevselleştirilmesiyle (Giddens, 2014a: 36) doğrudan ilişkilidir.

Modern devlet, idari kurallar ve uygulamalarıyla kitlelerin gündelik yaşantılarına nüfuz ederek genişlemiştir (1996: 55). Bu denetim, aynı zamanda evrensel özgürlük, eşitlik gibi salt dünyevi idealleri benimseyen ütopyacı bir karakter taşımıştır (1996). Tomlinson'a göre modernlikle, zaman ve mekân birbirinden ayrılmış ve bu da günlük yaşamın dokusunda derin değişimlere neden olmuştur (Tomlinson, 2013: 80). Tomlinson, bu değişimin kökenlerini iletişim, hareketlilik ve bağlantılılığı yaşamın merkezine yerleştiren ilkelerde görmektedir (2013: 68). Weber'in rasyonalizasyon kavramsallaştırmasıyla tahayyül ettiğimizde, söz konusu ilkeler daha belirgin hale gelmektedir. Weber, rasyonalizasyon kavramını, toplumsal yaşamın birbiriyle bağlantılı üç ekseninin akılsallaşması olarak kurgulamıştır. İlki, dünyanın pozitif anlamda entelektüelizasyonu ya da negatif anlamda büyüünün bozulması; ikincisi, araçsal aklın, hesaplanabilirlikle ilişkisinde uygun araçlarla sonuca gidilmesine yönelik akılsallaşma ve son olarak, sistematik biçimde belirli amaçlara yönelimde “ araçsal aklı” güçlendirecek bir ahlaki ethosun akılcı biçimde oluşturulmasıdır (Giddens, 2000: 50).

Weber, rasyonelleşmeyi geniş kapsamlı bir kavramsallaştırmayla, devlet mekanizmasının, özel ticari işletmelerin ve öznelerin kişisel dünyalarının akılsallaşması olarak üç olgusal alanın kesişme noktasında kuramsallaştırmıştır. Weber'e göre (1998) devlet mekanizması ve özel ticari işletmeler, rasyonel verimlilik, işleyiş sürekliliği, hız, kesinlik, doğru hesaplama ve uzman personel aracılığıyla bürokratikleşmiş bir yapıyı gerektirmektedir. Yetkilerin belirli biçimde dağıtılması, şiddet araçlarının kullanılmasının sınırlandırılması, genel kuralları taşıyan kişilerin istihdam edilmesi, (1998: 290) gibi nitelikler bürokratik yönetimin esaslarıdır. Weber, (1999) kişisel dünyaların akılsallaşmasını ise kapitalizmin ahlaki ethosunu inşa eden protestan ahlakına atıfla açıklamaktadır. Weber'e göre protestan ahlakının “ *iyi iş yapmayan hakiki mümin olamaz*” (1999: 122) ilkesinin hayata geçirilmesi ve pratik uygulama alanının genişlemesi, özneler arası ilişkilerde kapitalist ahlakın inşasında kurucu rolü üstlenmiştir.

Marx'ın kuramsal girişiminde ise Weber'in üç eksenli bürokratikleşme, rasyonelleşme ve modernleşme yaklaşımının sistematik tartışmasını gözlemleyemeyiz. Marks'ın kuramsal bütünlüğünün temel motivasyonu, insanlık tarihinin sanayi ve değişim tarihiyle bağlantılı olduğu (Marx ve Engels, 2013: 54) tezinden hareket etmesidir. Marx'a göre değer büyüklüğünün emek zamana göre belirlenmesi sadece modern kapitalist ekonomiye has bir özellik (Marx, 2011a: 82) olarak öne çıkmaktadır. Kapitalist sistemde sermaye, emeği ve onun ürünlerini yönetme gücüdür (Marx, 2011b: 105) ve ücret, kapitalistle işçi arasındaki açık savaşım aracılığıyla belirlenmektedir (2011b: 88). Marx'a göre kapitalist sistemde toplum daha çok meta üreterek kâr elde etmektedir (Marx, 2011c: 93). Emek, sadece emtia üretmekle kalmamakta; meta ürettiği ölçüde kendi kendini ve işçiyi de meta olarak üretmektedir (2011b: 141).

Marksizm’de sosyal sınıf nosyonu ise üretim faaliyetine katılan gruplar olarak betimlenmektedir, grupların sistem içindeki yeri, üretim ilişkilerindeki konumlanmalara göre oluşmaktadır (Aron, 1992:55). Marx’ın kapitalizm çözümlemesinde işçi sınıfı, emek-gücünü satmaya mahkum olduğu sosyo-ekonomik bir zorunlulukla karşı karşıyadır (Callinicos ve Harman, 2006:37). Teknik olarak değerlendirildiğinde, Marx, artık-değerin kaynaklarını saptamış ve kapitalizmdeki iş gücü sömürüsüyle daha önceki toplum tiplerindeki emek sömürüsünü karşılaştırmalı olarak analiz etmiştir (Giddens, 2000b: 265,266). Marx’a göre kapitalizmin ayırıcı özelliği, iş gücünün pazarda alınan ve satılan bir ürüne (Giddens, 1999: 106) dönüşmüş olmasıdır. Bu dönüşüm, toplumsal yaşantı içinde kaynakları elinde tutan az sayıdaki egemen sosyal sınıfla, bu kaynaklardan dışlanan geniş toplumsal kitleler arasında antagonistik bir çatışma ve kutuplaşma yaratmıştır.

Castells’e göre ise insanlık tarihi 20. yüzyıla kadar iki büyük sanayi devrimi yaşamıştır. İlki, 18.yüzyılda buhar makinesi, döner çark ve Cort’un metalürjide kaydettiği ilerlemelere paralel olarak gelişen makineleşme; ikincisi ise elektriğin, kimyasalların, telefon ve telgrafın yayılmasıyla oluşan iletişim devrimidir (Castells, 2013: 49). Batı kapitalizmi, hem bu süreçlerde hem de 20. yüzyıl başında, klasik Marksist savların iddia ettiği gibi emekçileşme süreçlerince sınıfların, işçi sınıfı ve burjuvazi biçimde homojenleşeceği tezinden çok farklı bir ayırma ve bölünme yaşamıştır. Toplumsal gruplar, ara sınıflar aracılığıyla çoğullaşmış ve her biri kendi kategorisinde yeni hiyerarşiler inşa etmiştir. Ayrıca, elektrifikasyon ve kimyasallaşma aşamalarıyla sanayi içerisinde uzmanlaşmış mühendis ve teknisyen iş gücüne olan talep yükselmiş ve bir yönetim kademesi yapılaşması ortaya çıkmıştır. Karmaşıklaşmış, heterojenleşmiş bir sınıf yapısı, daha sofistike işleyen üretim yapısı ve ilişkileriyle tutarlı ve koşut biçimde gelişmiştir.

1970’lerle başlayan üretim rejimi ise küresel büyük sermayenin ve sanayi burjuvazisinin üretim ekonomisine olan ilgisini azaltmış ve finans kapitale özerklik kazandırmıştır. Mekanik teknolojilerden enformasyon teknolojilerine doğru tarihsel bir değişim yaşanmıştır (2013: 27). Yeni ekonomi, enformasyonel, küresel ve ağ örgütlenmesine dayalıdır (2013: 99). Bu süreç sonucunda, ileri kapitalist toplumlarda, tavan ile tabanın orta kesim aleyhine paylarını arttırdığı daha kutuplaşmış bir toplumsal yapıya doğru (2013: 281) evrilme gerçekleşmiştir. Harvey’e göre küresel kapitalizm, beş temel nedensel etki alanıyla yıkıcı sonuçlar yaratmaya devam etmektedir. İlki, yaygın sermaye birikimi aracılığıyla küresel ölçekte maddi refahı artırma projesinin çökmesidir. İkincisi, neo-liberal siyasetin, özgürlük ve serbestliklerin garanti altına alınması için kolektif bir temel gerektiğini anlayamamış olmasıdır. Üçüncüsü, neo-liberal siyasetin gün geçtikçe ABD temelli bir küresel baskı unsuruna ve polislik hakkına dönüşmesidir. Dördüncüsü, piyasa güçlerinin “ geleneksel “ kültürel formları acımasızca dönüştürmesi ve buna verilen tepkinin, bölgesel/ulusal

kimliklere dönüş şeklinde ve tecritçilik eğiliminde ortaya çıkmasıdır. Son olarak ise kaynakların ölçsüz kullanımının doğal yaşam alanlarını yok etmesi ve çevre sorunlarına yol açmasıdır (Harvey, 2011: 237,239).

Çalışma Etiğinden Tüketim Kültürüne

1980'ler de Gorz, 20. yüzyıl yeni proleterlerinin artık işleriyle ve toplumsal üretim süreçleri içindeki konumlarına göre tanımlanamaz olduğunu ilan etmiştir. Çünkü, üretken işçi sınıfının nerede başlayıp nerede bittiği muğlaktır. Kitleler, hiçbir zaman düzenli biçimde icra edilemeyecek mesleklere yönelmeye, eğitimlerini yarıda bırakmaya ve yazın geçici postacı, sonbaharda meyve toplayıcısı ve daha sonrada tezgahtar olmaya başlamışlardır (Gorz, 1986: 75). İleri modernlikte, çalışmanın maliyeti ve üretkenliği öngörülebilme ve programlanmaktadır. Çalışma, saniyelere bölünmekte ve el emeğinin öznel kullanımından gün geçtikçe bağımsızlaşmaktadır (Gorz, 1995: 79). İşletmeler esneklik stratejisini iki düzlemde uygulamaktadır: Düzenli çekirdek ve periferik el emeği. Düzenli çekirdekte yer alan işgücü, iş güvenliğine karşılık; yer değiştirme, yeniden görevlendirme, kurum içi eğitim, kariyer planlarında dayatma gibi uygulamalara maruz kalmaktadır. Periferik el emeği ise vasıfsız işleri içermekte, güvencesizleşmeye ve gelir düzensizliğine gönderme yapmaktadır (1995: 88,89).

80'li yılların başlarında böylesi eğreti ve iş güvencesinden yoksun çalışma sistematüğının ortaya çıkışında, 1972'den beri geliştirilen finansal sistemlerin, küresel kapitalizmin merkezindeki güç dengelerini değiştirmiş olması temel nedendir. Bu güç dengesi değişimi, büyük şirketlere, devlete ve kişisel finansmana karşı finans sektörüne özerklik kazandırmıştır (Harvey, 2012: 188). Fordist sistemin temel üretim yapılaşması 1973'e kadar sağlam kalmıştır. Bu süreçte, sendikalaşmış kitle üretimi maddi yaşam standartlarını yükseltmiş ve sermayenin kârlılığında göreceli bir istikrar yaratmıştır (2012: 163). Batı kapitalizminde, fordist sistemin çöküşü ve esnek üretim modellerine geçiş, refah devletinin temel saç ayakları olan tam istidam, çalışma güvencesi, uzun vadeli ve düzenli gelir, mülkiyet edinim süreçleri gibi kazanımların hayata geçirilmesinde kısıtlılıklar ortaya çıkarmıştır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 2007 Küresel İstidam Eğilimleri raporuna göre dünya ekonomisinin yıllık ortalama büyüme hızının yüzde 4,1 olduğu halde, 1996-2006 döneminde işsizlikteki azalmanın sadece yüzde 0,2 olduğuna dikkat çekilmektedir (Buğra, 2015: 74). Bu veriler, post-fordist üretim rejiminin, istihdam ve çalışma eksenli ekonomik sistemden uzaklığını göstermesi bakımından anlamlıdır. Son istatistikler, 25 AB ülkesinde toplamda 18 milyon kişinin işsiz olduğunu ve yoksul sayısının 72 milyona ulaştığını göstermektedir (2015: 75). Farklı bir bağlam da, yine son yapılan çalışmalarda vurgulanmaktadır: İstidamdaki artışlar, göreceli yoksulluğu düşürememektedir. İstatistiklere göre 1980'lerin ortasından 1990'ların ortasına kadar

istidam konusunda en iyi performans gösteren 5 ülkede göreceli yoksulluk oranında artışlar görülmektedir (Buğra ve Keyder, 2012: 68). Bu durumun istisnası olarak ifade edilebilecek ülke İsveç'tir. İsveç, çok az kişiyi düşük ücretle çalıştırıp, yüksek istihdam sağladığı için istihdam ile düşük ücretlilik arasındaki ilişki zayıftır (2012: 70,71).

Bu verilerden çıkarılacak sonuç, küresel kapitalizmin insanlığı büyük bir çıkmaza sürüklediğidir. Tahminlere göre dünya üzerinde yaklaşık bir milyar insan açlık çekerken ve günde en az 20.000'i açlıktan ölüyor, endüstri ülkelerinde imal edilen gıdaların yarısı çöpe gitmektedir (Hartmann, 2014: 55). Tüketim gücü olmayan kitleler artık geçici bir arıza olarak değil, daimi anlamda toplumsal sistemin dışında tutulması gereken bir kategori olarak görülmektedir (Bauman, 2011: 97). Bauman'a göre günümüz metropollerinin dünyanın geri kalanı üzerindeki etkisini bir "ikinci buharlaşma" olarak adlandırmak olanaklıdır. Bugün açısından Avrupa'da 3 milyon evsiz, 20 milyon çalışma yaşamından izole edilmiş birey ve 30 milyonu yoksulluk sınırının altında yaşamaya mahkum bir kitle söz konusudur (2011: 108). Günümüz dünyasında, en tepedeki 358 küresel milyarderin serveti, en yoksul 2.3 milyar insanın yani dünyanın yüzde 45'inin maddi birikimine denk gelmektedir (2011: 109).

Küresel kapitalizm, insanlık durumunu homojenleştirmekten çok kutuplaştırmaktadır (Bauman, 2006: 26). Günümüz dünyası, "çalışma etiğinin yol gösterdiği bir toplumdaki tüketim estetiğiyle yönetilen bir topluma geçiş" (Bauman, 1999: 10) yapmıştır. Tüketim kültürü, sofistike tersine çevirmelerle, gerçek olmayan bir gerçekliği, orada olmayan yaşam dizgelerini, olanaksızlıkların olanaklarını simüle edilmiş yanılımlarla gerçekmiş gibi sunmaktadır (Baudrillard, 2014). Tüketim kültürüne teslimiyet ve çalışmanın sosyo-ekonomik kapsayıcılığından uzaklaşma, "kişisel hayatı yeni istekler ve endişeler yaratan açık bir proje haline getirmiştir" (Giddens, 2014b: 15).

Beck'e (2011) göre risk toplumunda bilinmeyenlik baskın bir güç haline gelirken, aşırı yoksulluk ile riskler arasındaki doğru orantı artmaktadır. Kamusal dünyada, güvenin yeniden üretilmesindeki krizler derinleştikçe; insanlık serüveni, bireylerin biyografilerine sıkışmakta ve kamusal problemler bireylerin kişisel acılarının ayrıntılarında sürüp gitmektedir. 1990'ların başında Almanların yüzde 11,3'ü yoksul iken, bugün bu oran yüzde 14,5'e yükselmiştir (2014: 19). Almanya'da toplam 877 gıda bankasından bir milyonu aşkın insan haftada bir kez toplam 2000 dağıtım yerinden yemek almaktadır (2014: 35). İtalya'da, Sosyal Dışlanma Çalışmaları Komisyonunun istatistiklerine göre 2000 yılında göreceli yoksul olan 2.707.000 aile vardır ve bunlar 7.948.000 kişiyi içermektedir. Bu sayı, İtalya'da tüm ailelerin % 12,3 ünü, tüm bireylerin ise % 13,9'unu kapsamaktadır (Benassi ve Mingione, 2012: 125-187).

Günümüz küresel kapitalizmi, artık varlıkların varlıklarını artırmak için varlığı olmayanlara gereksinim duymadığı ve zenginle yoksul arasındaki ilişkiyi yumuşatacak araçların tükendiği bir dünyadır (2006: 84). Refah devletinin toplumsal kitleleri liberal sosyal yaşantıya katmak için inşa ettiği “yurttaşlık bağı” bir seküler zambk olarak çoktan ömrünü tamamlamış ve geniş toplumsal kitlelerin biyografik dünyalarındaki ızdıraplara çözüm üretemez duruma gelmiştir.

Bir Eğretilik Olarak Prekarya

Hard ve Negri, (2012) “imparatorluk” kavramını, ABD’nin makro ölçekteki askeri, ekonomik ve simgesel iktidarının, uzamları fetheden yayılım kapasitesine, polislik hakkına ve gücün ulusları, kültürleri, dilleri ve tarihleri parçalayan küresel etkisine atıfla kullanır. İmparatorluk aynı zamanda teknolojik, iletişimsel ve rizom ağ¹ yapısıyla biyo-politik iktidarı inşa eder. Biyo-politika, yaşamın kafa ve kol emeği içeren üretici kapasitesinin adıdır. Biyo-politika, kontrolün sadece bilinç ve ideoloji yoluyla değil, bedensel olarak da tesis edildiğine gönderme yapar (2012:49). Biyo- politikanın yeni proletaryası “çokluk” ise iletişim teknolojileri aracılığıyla bütün gün her yerde üretmektedir (2012: 394).

Bu üretimin karakteristiğinde “*psşik enerjiyi işgücüne dönüştürme hedefi üzerine kurulu sosyo-psşik*” (Gaulejac, 2013: 93) bir egemenlik sistemi vardır. Toplumsal sistemin geneli üzerinde işleyen iktidar türü olarak biyo-iktidar, yayılımını merkezsiz bir biçimde gerçekleştirmekte ve toplumsal gücün dağılımında bir dizi ayırlama ve kategorileştirmeye gitmektedir. İlk ve en temel ayırım, çalışma yaşamına normal ve problemsiz olarak katılabileceklerle, katılamayacaklar arasındaki hayati sınıflandırmadır. Prekarya, kendine özgü bir sınıf olarak bu ayırımın en kırılgan grubunu oluşturur. Standing’e göre (2015) prekaryaya dahil olan sınıflar profesyonelleşemezler ve uzmanlaşamazlar çünkü işlerinde istikrarlı bir gelişme yoktur ve ne iş olursa yaparız yaklaşımını sergilerler.

Standing, kavramsal çerçevesinde, günümüz dünyasında sosyal sınıfları altı ayrı kategoride analiz eder. İlki, son derece varlıklı, zengin küresel bireylerin oluşturduğu “elit sınıf” dır. Bu sınıfın hemen altında “maaşlılar” vardır. Tam istihdam çevrelerinde çalışan bu gruplar, hem devlet hem de özel sektör işlerinde çalışmaktadır ve genel olarak da sosyal konumlarından memnundurlar. Maaşlı sınıfın yanında bir de “profisyen” sınıftan bahsetmek olanaklıdır. Profesyonel ve teknisyen olarak düşünülebilecek bu kesim, sözleşmeye dayalı yüksek gelirlere sahip olabildiği gibi kendi işlerinde de çalışabilmektedir. Profisyen grubun altında el emeğiyle çalışan işçi sınıfı vardır. Tüm bu grupların dışında, işsizler ordusu bir sınıf oluştururken, prekarya da ondan ayrık bir biçimde konumlanan özgül bir sınıf olarak öne çıkmaktadır (Standing, 2015: 21,22).

¹ Deleuze ve Guattari, internetin, hiyerarşisi ve merkezi olmayan ağ yapısına sahip olmasına rizom ağ adını verir. Bkz. Hardt ve Negri, İmparatorluk, s. 303.

Standing'e göre kesin rakamlarla ifade edilmese bile, pek çok ülkede yetişkin nüfusun dörtte birinin prekaryaya dahil olduğu söylenebilir. Prekaryaya, düşük ücrete çalışmaktan ziyade, herhangi bir mesleki kimlik duygusuna sahip olmamakla ilgilidir. (2015: 48). Bu durum, emek eksensiz dünyadaki daralmalarla birlikte düşünülmelidir. Örneğin, çalışanların sağlık sigortasını destekleyen ABD şirketlerinin oranı 2000 yılında % 69 iken, bu oran 2009'da % 60'a gerilemiştir. (2015: 77). ABD'de de 2010 yılı itibariyle işsizler ve eksik istihdam edilenler arasındaki yoksulluk, 1930'lu yıllardan bu yana ilk defa bu kadar kötü seviyelere ulaşmıştı (2015:68).

Küreselleşen emek süreci eşitsizlik yaratan niteliğiyle, yukarı doğru toplumsal hareketlilikte düşüşe yol açmaktadır. Prekaryaya, eğreti bir sınıf olarak bu durumun doğal sonucudur (2015:103,104). Küresel kapitalizmin emek dünyasını homojenleştiren ve kutuplaştıran karakteri; eğitim süreçlerinden, tüketim alışkanlıklarına, gündelik etkileşim düzeninden, kurumsallıkların işleyişine kadar gözlemlenmekte ve deneyimlenmektedir. Bu süreci, yeni bir akılsallaşma modeli olarak toplumların küresel düzeyde McDonaldlaştırılmasından bağımsız düşünemeyiz. Hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve denetlenebilirlik kültürü olarak McDonaldlaşma, (Ritzer, 2014) ileri modernitenin gündelik yaşantıyı, zevkleri, eğilimleri ve tüketim alışkanlıklarını homojenleştiren ve farklı bir formda yapılaştıran sembolik iktidar türüdür.

İnsanal geri çekilme, küresel kapitalizm çağında geniş kapsamlı bir biçimde istatistiklere de yansımaktadır. Standing'e göre güvencesizlik, evlilik ve çocuk yapma konusunda da caydırıcı bir faktör olarak öne çıkmaktadır. 2008 yılında, İngiltere ve Galler'de 232.990 çift evlenmiştir. Bu sayı, 1895'den bu yana görülen en düşük rakamdır (2015: 116). Rekabetçilik ve başarı mitosunu, bireylerin biyografik dünyalarındaki anlam, değer ve saygınlık setlerinden oluşan otantik bütünlükleri alt üst ederek aşındırmaktadır. Var olmayla, var olmama arasındaki tarihsel olarak kurulu ontolojik mesafe; metaların ve bilginin hızlı dolaşımıyla çözülmektedir.

İnsanal gerilemenin en uç örnekleri ucuz emek olarak çalışan göçmenlerin deneyimlerinde gözlemlenmektedir. Standing, Foxconn'daki on ikinci intihar girişiminden sonra Çinli bir işçinin bloğundan şu alıntıyı yapmaktadır:

Yaşadığımızı kanıtlayanın tek yolu ölmek. Belki de Foxconn çalışanları ve bizim gibi kırdan göçüp gelen işçiler için ölüm, yaşadığımızı belgelemenin tek yolu. Hayatta kaldığımız dönemde elimizde ümitsizlikten başka bir şey yoktu. (2015: 180).

Küresel düzeyde deneyimlenen epistemolojik şiddet, failerin bilişsel dünyalarında iyi insan olmak, kardeşlik, eşlik, dostluk gibi Durkheim'ın "toplumun, bireyin doğasını besleyip zenginleştirirken kaçınılmaz olarak onu kendine tabi kıldığı eğilimlerin" (Durkheim, 2012: 39) kapsayıcılığında ve etkisinde de düşüşlere neden

olmaktadır. Karakter bütünlükleri parçalanmakta ve insanlık durumu yeni bir kriz gerçekliğine doğru sürüklenmektedir.

Sonuç Yerine

Sosyolojik bir oluş olarak küreselleşmeyi, refah devletinin kazanımlarına karşı yürütülen mücadelenin merkezi noktası olarak gören bir yaklaşım vardır. Bu yaklaşımda refah devleti, tam istihdamı ve çalışma hayatının içindeki kesimler açısından çeşitli avantajları temsil ederken; küreselleşme, esnek çalışma modellerine, düşük maaşa ve prekaryalaşmaya gönderme yapmaktadır. Bourdiue'ya göre küreselleşme ve neo-liberal ideolojinin gücü, bir çeşit sosyal-Darwinciliğe yaslanmasıdır. Bu sosyal Darwincilik, öz olarak “*en iyi ve en parlak*” olanların kazanacağını vaaz eder. En yetenekliler iş sahibi olur dolayısıyla iş sahibi olamayanlar yetenekli değildir (Bourdiue, 2015: 55; Standing, 2015: 221).

Prekaryalaşma, geleceği bulanıklaştırarak failerin rasyonel bir yaşama yönelik beklentilerini ortadan kaldırmaktadır (2015: 109). Prekaryalaşmanın içinde beslendiği bir habitat olarak küreselleşmenin yıkıcı etkileri ise en fazla az gelişmiş ülkelerde hissedilmektedir. Gelişmiş ülkelerde kent nüfusunun sadece % 6'sı gecekondu sakinlerini oluştururken; bu oran, az gelişmiş ülkelerde % 78,2'ye denk gelmektedir (Davis, 2010: 39). Davis, 1992'de Mexico City'de 348 kilometrekarelik bir alanda, kaçak olarak inşa edilmiş konutlarda 6,6 milyon düşük gelirli insanın yaşadığı (2010: 43). ifade etmektedir. Dünya'da küçük bir küresel azınlığın refahı ve mutluluğu için kıtalar, uluslar ve kültürler ölüme terk edilmektedir. Prekaryalaşma sürecinde kullanılan en etkili yöntemlerden biri de ehlileştirme stratejisidir. Bu stratejinin itici gücü, işsizlik tehdidi ve bununla ilişkisinde uygulanan yapısal şiddettir (2015: 127).

Örneğin, ABD'de de ilk kez 1968'de ortaya çıkan bankamatikler, 1980 ile 1995 arasında 500.000 kişinin işini kaybetmesine yol açmıştır (Botton, 2015: 117). Yine ABD'de de 1800 yılında işçilerin sadece % 20'si bir işverene bağımlı olarak geçimini sağlarken; bu oran, 1900'de % 50'ye, 2000'de ise % 90'a ulaşmıştır (2015: 113). Bourdiue'ya göre küresel kapitalizmin etki evreninin en tesirli noktası, uluslararası gelir adaletsizliğinin hızla artıyor olmasına karşın, bunula mücadele edebilecek kolektif yapıların hızla azalıyor olmasıdır. Ayrıca, evrensel değerleri vaaz edebilecek ve özgürlük çağrısını dillendirebilecek kültür üretiminin (sinema, yayıncılık) popüler kültüre teslim olması ve sınırlanması da (2015: 131) başka bir etken olarak öne çıkmaktadır.

Küresel kapitalizm, bireylerin hem kişisel yaşantılarında geliştirdikleri projeler evrenini yıkıma uğratmakta, hem de güveni güçlendirebilecek kurumsallıklara katılım olanaklarını tıkamaktadır. Geç modernliğin krizi, sorunların en sofistike

örüntüsü, “ insan sorunsalıyla “ karmaşıklaşmaktadır. Modernliğin ve geç modernliğin başarıları, insanın anlama ilişkisindeki derin uzaklaşmaya tatmin edici çözümler üretememekte; bireylerin biyografik yaşantılarındaki çöküş, hem kolektif iradeleri parçalamakta hem de kamusal alanın genişlemesindeki kriz durumunu derinleştirmektedir.

KAYNAKÇA

- ANDERSON, Benedict (2014). Hayali Cemaatler, çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları.
- ARON, Raymond (1992). Sınıf Mücadelesi, çev. Erol Güngör, İstanbul: Dergah Yayınları.
- BAUDRİLLARD, Jean (2014). Simülakrlar ve Simülasyon, çev. Oğuz Adanır, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- BAUMAN, Zygmunt (1999). Çalışma, Tüketencilik ve Yeni Yoksullar, çev. Ümit Öktem, İstanbul: Sarmal Yayınları.
- BAUMAN, Zygmunt (2006). Küreselleşme, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Zygmunt (2011). Bireyselleşmiş Toplum, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BECK, Ulrich (2011). Risk Toplumu, çev. Kazım Özdoğan, Bülent Doğan, İstanbul: İthaki Yayınları.
- BENASSİ David & Mingione Enzo (2012). “ İtalyan Refah Sisteminde Sosyal İçerme Amaçlı Asgari Gelir Desteğini Denemek “, Buğra, A. & Keyder, Ç. (der) (2012) Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru İçinde, çev. İsmail Çekem, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 125- 185.
- BOTTON, de Alain (2015). Statü Endişesi, İstanbul: Sel Yayınları.
- BOURDİEU, Pierre (2015). Karşı Ateşler, çev. Sertaç Canbolat, İstanbul: Sel Yayınları.
- BUĞRA, Ayşe & KEYDER, Çağlar (2012). Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, çev. İsmail Çekem, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BUĞRA, Ayşe (2015). Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika, İstanbul: İletişim Yayınları.
- CALLİNİCOS, Alex & HARMAN Chris (2006). Neo-Liberalizm ve Sınıf, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Salyangoz Yayınları.

- CASTELLS, Manuel (2013). Ağ Toplumunun Yükselişi, çev. Ebru Kılıç İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- DAVIS, Mike (2010). Gecekondu Gezegeni, çev. Gürol Koca, İstanbul: Metis Yayınları.
- DURKHEİM, Emile (2012). Sosyoloji Dersleri, çev. Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları.
- FOUCAULT, Michel (2014). Özne ve İktidar, çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GAULEJAC, de Vincent (2013). İşletme Hastalığına Tutulmuş Toplum, çev. Özge Erbek, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GIDDENS, Anthony (2008). Ulus Devlet ve Şiddet, çev. Cumhur Atay, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- GIDDENS, Anthony (2011). Sosyolojinin Savunusu, çev. İbrahim Kaya, İstanbul: Say Yayınları.
- GIDDENS, Anthony (2014a) Modernlik ve Bireysel Kimlik, çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul: Say Yayınları.
- GIDDENS, Anthony (2000a) Siyaset, Sosyoloj ve Toplumsal Teori, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.
- GIDDENS, Anthony (2000b) Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi, çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- GIDDENS, Anthony (1999) İleri Toplumların Sınıf Yapısı, çev. Ömer Baldık, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- GIDDENS, Anthony (2014) Mahremiyetin Dönüşümü, çev. İdris Şahin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GORZ, Andre (1986) Elveda Proletarya, çev. Hülya Tufan, İstanbul: Afa Yayınları.
- GORZ, Andre (1986) İktisadi Aklın Eleştirisi, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- HARDT, Michel & NEGRI, Antonio (2012) İmparatorluk, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- HARTMANN, Kathrin (2014) Küresel Çarkın Dışında Kalanlar, çev. Etem Levent Bakaç, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- HARVEY, David (2011) Umut Mekânları, çev. Zeynep Gambetti, İstanbul: Metis Yayınları.

- HARVEY, David (2012) Postmodernliğin Durumu, çev. Sungur Savran, İstanbul: Metis Yayınları.
- MARX, Karl & ENGELS, Frederich (2013) Alman İdeolojisi, çev. Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları.
- MARX, Karl (2011a) Ekonomi Politigin Eleştirisine Katkı, çev. Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları.
- MARX, Karl (2011b) 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe, çev. Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları.
- MARX, Karl (2011b) Felsefenin Sefaleti, çev. Ahmet Kardam, çev. Ahmet Kardam, Ankara: Sol Yayınları.
- RİTZER, George (2014) Toplumun McDonalddlaştırılması, çev. Şen Süer Kaya, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- TOMLİNSON, John (2013) Küreselleşme ve Kültür, çev. Arzu Eker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- STANDİNG, Guy (2015) Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf, çev. Ergin Bulut, İstanbul: İletişim Yayınları.
- WAGNER, Peter (1996) Modernliğin Sosyolojisi, çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- WALLERSTEİN, Immanuel (2012) Bildiğimiz Dünyanın Sonu, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.
- WEBER, Max (1998) Sosyoloji Yazıları, çev. Taha Parla, İstanbul: İletişim Yayınları.
- WEBER, Max (1999) Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, çev. Zeynep Gürata, Ankara: Ayraç Yayınları.